

Forf. prøver i disse detailstudier at bringe klarhed over det overfladisk set diffuse billede, der aftegner sig på de forskellige forvaltningsplaner: rigsstattholder-deltatsregering, gauleder-regeringspræsident, kredsleder-landråd, lokale gruppeførere-borgmestre. Diehl-Thiele påviser, at det han kalder den »systemløse Zuordnung« (s. 2) af parti og stat, overalt førte til permanente kompetencekonflikter og spændinger mellem parti- og forvaltningsrepræsentanter. Speciel interesse vier Diehl-Thiele forholdene i Bayern og Preussen, hvor der mht. kompetence og magtbeføjelser nærmest råder anarki på trods af bl.a. Görings bestræbelser på at få kontrol med partiet i Preussen for derigennem at styrke sin egen magtposition som preussisk ministerpræsident. I forbindelse med disse detailundersøgelser giver forf. også en nøjere analyse af de forskellige love, der skulle ordne rigets indre opbygning (rigsstattholderlovene af 7.4.1933 og 30.1.1935, den tyske kommunalordning af 30.1.1935), og af lovenes praktiske gennemførelse, og forf. tolker lovene og navnlig deres håndhævelse som udtryk for den af Hitler tilstræbte dualisme mellem parti og stat. Afsluttende undersøger forf. den udvikling, der fører fra posten som Hitlers stedfortræder i partiet til det under Bormann oprettede partikancelli.

Som helhed betragtet bringer den foreliggende undersøgelse, hvilket erkendes af forf., ingen principielt nye resultater mht. Hitlers regeringssystem, som forf. karakteriserer som en permanent improvisation inden for rammen af en principiel »divide-et-impera«-politik. Undersøgelsens videnskabelige værdi ligger i Diehl-Thieles detaljerede påvisning af, hvorledes dette system praktiseredes på de forskellige forvaltningsplaner, og hvilke følger det fik for den indre forvaltning. Dermed har Diehl-Thiele også nuanceret billedet af det III. Riges indre styre og af partiets rolle herved.

KARL CHRISTIAN LAMMERS

ANNA M. CIENCIALA: Poland and the Western Powers 1938-1939: A Study in the Interdependence of Eastern and Western Europe. London, Routledge and Kegan Paul, 1968. x+310 s. Ill. 56 sh.

A. M. Cienciala er polsk af fødsel, men fik efter 1939 sin uddannelse i England og USA, hvor hun nu virker. Hendes bog var oprindeligt en doktorafhandling fra 1962, skrevet under ledelse af P. Wandycz, der er kendt for sine vægtige bøger og artikler om Østeuropa, især om polske forhold.

Bogen er meget veldisponeret med en kort, koncis beskrivelse af det polske spørgsmål i international sammenhæng 1918-38, derpå en bred skildring af tiden 1938-39 og så en konklusion, der tydeligt fremdrager bogens hovedsigte. Til sidst følger en meget omfattende og yderst værdifuld kommenterende bibliografisk oversigt over det anvendte trykte og utrykte kildemateriale. Forf. har den store fordel at beherske mange sprog, og hendes materiale omfatter kilder ikke alene på engelsk, tysk, fransk og italiensk, men også på polsk, tjekkoslovakisk, russisk og ungarsk. Desværre har hun ikke kunnet nå at drage nytte af åbningen af de engelske arkiver, så hendes utrykte materiale er dels de tyske akter, dels aktstykker indsamlede under omfattende studier i polske arkiver, både i Polen, England, Canada og USA.

Forf. ser det som sit mål at skildre Polens situation på en anden måde end de opfattelser, der ofte fremsættes. Ifølge forf. fremstiller sovjetisk historiografi Beck som en protysk statsmand, der kun undlod en alliance med Hitler og et fælles angreb på Sovjetunionen takket være det polske folks heroiske holdning. Den polske historiografi har siden 1956 modificeret dette til en kritik af Becks anti-russiske kompleks og af hans politik, der parallelt fulgte Tysklands. Man har endelig fremhævet appeasements virkning på det polske diplomati i denne periode. Også i Vesten mener forf., at man længe akcepterede billedet af Beck som en protysk politiker. Hun mener, at de efterfølgende tragiske begivenheder i Polen var skyld i, at man ikke hidtil har set mere nøgternt på den polske udenrigspolitik 1938-39.

Ved sin undersøgelse kommer forf. til det resultat, at den polske udenrigspolitik ikke var en ulykkelig eller i det mindste uforståelig politik, ledet af en mystisk person ved navn Beck, men en politik med forståelige mål, hvis fiasko mere skyldtes tidens betingelser end lederens fejl. I virkeligheden bliver bogen ud fra denne grundindstilling et forsvar for Becks politik. De meget få kritiske bemærkninger bemærkes næppe i den samlede fremstilling. Forf. har koncentreret denne dels om den polske side, dels om den politiske afhængighed mellem Vest- og Østeuropa, der blev udkrystalliseret i det tyske problem. Bevidst har hun derfor ikke meget om forholdet til Sovjetunionen og – hvad man i betragtning af forf.s kvalifikationer kan beklage – heller ikke meget om indre polske forhold og deres indvirkning på den polske udenrigspolitik.

Hovedtesen er, at Polen – uanset Beck, styreform eller andre ledere – befandt sig i et vist udenrigspolitisk mønster, der var skabt af Polens geografiske placering og den internationale situation 1938-39. Den rolle, der bliver tildelt polsk udenrigspolitik, er altså ret passiv, eller rettere: dens opgave er at reagere på stormagternes politik på en måde, så Polens interesser tilgodeses. Så vidt vil de fleste sikkert kunne følge forf. Men problemet bliver så, om Becks politik var den eneste og rigtigste måde at varetage Polens interesser på? Forf. synes at mene ja.

Interessant nok fremhæver hun, at den polske opposition nok på mange måder kritiserede Beck, men egentlig ikke havde mulige alternativer at byde på. Dette fører igen forf. til at antage, at Becks politik var den eneste mulige. Da varetagelse af Polens interesser i 1938-39 ganske enkelt betød sikring af Polens eksistens som en uafhængig stat bliver problemet af central betydning.

Kernen i forf.s argumentation er dog Polens afhængighed af den franske og engelske politik angående Østeuropa. En snæver fransk-tjekkoslovakisk-polsk alliance var ingen mulighed på grund af den franske politik, der fra 1925 i voksende grad opgav Østeuropa. De politiske forpligtelser svarede i 30'erne ikke mere til den militære, defensive planlægning – og heller ikke til den politiske vilje, der fandt bekvemme påskud for sin inaktivitet i den engelske politik. Forsvaret for Becks politik slutter således i London. Argumentet er, at hvis England havde indtaget en fast holdning over for Hitlers krav om Anschluss, Sudeterlandet, Karpato-Ukraine eller Danzig, så havde Frankrig nok sluttet op, og Becks politik havde så indstillet sig herpå. Men uden nogen som helst reel støtte fra Frankrig-England drog Beck sine egne konklusioner ud fra Polens egne interesser. Først efter 15/3 1939 ændredes den engelske holdning – og følgelig også Becks politik. Resultatet blev den polsk-engelske aftale 6/4 1939.

Begyndelsen var gjort under Pilsudski med ikke-angrebsaftalen med Tyskland 1934; kulminationen blev den polske indmarch i Teschen oktober 1938. Det er forf. meget magtpåliggende at fremhæve, at Becks Polen ikke var en tysk vasalstat. Det førte en uafhængig politik. Mange gange påviser hun, at Beck foretog handlinger og udfærdigede instrukser, hvis indhold nok var paralleller til tyske aktioner og intentioner, men som ikke var sat i værk efter direkte tysk påvirkning. Tværtom var den tyske regering og dens ambassadører ofte usikre – både marts og september 1938 – mht. Polens holdning. Tyskland opfattede altså heller ikke Polen som en tro forbundsfælle, som samtiden ellers ofte gjorde det. Også i forholdet til Ungarn september-oktober 1938 førte Polen en selvstændig udenrigspolitik.

Denne opfattelse af Polens stilling mellem Tyskland og Rusland og dets uafhængige rolle i en ligevægtspolitik anser forf. for det centrale i Pilsudskis idéverden, der så blev overtaget af Beck. Polsk uafhængighed blev defineret således, at territoriale indrømmelser ikke var mulige. Mærkeligt nok finder forf. ikke grund til at vurdere netop denne basis for den polske udenrigspolitik. En forudsætning for denne idé succes måtte vel være, at Polen var stærkt nok til at føre en uafhængig politik – deraf vel Pilsudskis interesse for en stærk hær. Paradoksalt nok er forf.s hovedtese jo ellers netop Polens afhængighed af de øvrige stormagters politik.

Som følge af Tysklands og Sovjetunionens svaghed i 1920erne var Polen da relativt stærkt, men i 30erne var stillingen anderledes. Et alternativ ville for et svækket Polen være et tættere forhold til Tyskland eller Sovjetunionen. I forholdet til Sovjetunionen stod både grænsespørgsmål og sociale forskelle imellem, bl.a. derfor kom det til et forsøg på en ordning med Tyskland i 1934.

Forf. påviser, hvordan Beck ved dette samarbejde ikke opnåede mange af sine udenrigspolitiske mål: han fik ingen direkte polsk-tysk ordning om Danzig (dvs. uden om Folkeforbundet) og ingen udvidelse af 1934-aftalen. Tyskland modarbejdede hans ønske om en fælles polsk-ungarsk grænse og om et autonomt Slovakiet under polsk beskyttelse. Polen blev ikke inviteret til München-konferencen, så Beck måtte militært sikre sig Teschen. Polen blev heller ikke medvoldgiftsdommer om de områder, som Ungarn skulle tilkendes fra Tjekkosllovakiet i november 1938. Tyskland var ikke villig til at betale nogen særlig høj pris for polsk neutralitet i de forskellige kriser. I virkeligheden holdt Tyskland kun Polen hen, indtil turen var kommet til det. Becks »3. Europa«-politik fandt ingen genklang hos naboerne, herunder Skandinavien. Af sine mange mål opnåede Beck alene at true Litauen til en genoptagelse af de diplomatiske forbindelser, dvs. til en anerkendelse af den polske annekstion af Wilno i 1920.

Forf. fremhæver, at Beck altid mente, at hvis en generel krig udbrød, måtte Polen aldrig gå med Tyskland. Og hun understreger som en anden konstant faktor, at hverken Pilsudski eller Beck nogen sinde overvejede en alliance med Tyskland mod Sovjetunionen – trods utallige tyske opfordringer hertil, omend ofte af vag art. Der var for Beck en klar grænse for samarbejde og indrømmelser til Tyskland: Danzig kunne ikke indlemmes i Tyskland. Hvis Tyskland insisterede, betød det krig. Beck var dog ikke ubøjelig, men villig til f.eks. at forhandle om et polsk-tysk kondominium. Hans kabinetschef, Łubieński, var stemt for endnu større indrømmelser, men blev end ikke modtaget af Göring.

Ved at være en forstående redegørelse for Becks politik bliver bogen samtidig et udtryk for polsk skuffelse over den franske og den engelske politik. Især har forf. et godt øje til Bonnets tvetydige og i hendes øjne tydeligvis uoprigtige politik over for Polen. Den franske regering ville ofte aftvinge Polen løfter om støtte, f.eks. til Rumænien, men ville ikke selv yde noget. Forf. påviser også ud fra sit polske materiale, hvordan Bonnet i sine erindringer »glemmer« visse polske initiativer. Hun fremdrager iøvrigt Halifax' interesse for Polen i 1939 som en positiv faktor i den ændrede engelske holdning, der sås i den engelsk-polske aftale 6/4 1939.

Det nye i bogen ligger ikke i redegørelsen for den engelske, franske og tyske politik, men i fremdragelsen af de polske overvejelser som reaktioner på stormagternes adfærd. De polske kilder viser, at lederne i Polen var helt klare over, at Tyskland meget hurtigt kunne vende sig mod Polen. En mere kritisk holdning over for Becks politik kunne vel netop på denne baggrund føre til andre overvejelser, end forf. kommer til. En henvisning til tidens betingelser eller andre staters politik er næppe en tilstrækkelig forklaring. Problemet er, om der ikke var alternativer til Becks politik. En mere beskedne vurdering af Polens stilling kunne måske have ført til en anden – eventuelt passiv – holdning i den tjekkoslovakiske krise. Det svage punkt i Becks konception kommer indirekte frem, når forf. siger, at indmarchen i Teschen også var en protest mod et stormagtsdirektorium – uden om Polen, og hvor dets interesser var berørt.

H. Roos (*Polen und Europa. Studien zur polnischen Aussenpolitik, 1931-1939*. Tübingen, 1957) og St. Stanislawka, hvis bog forf. ikke har kunnet nå at benytte (*Polska a Monachium* (Polen og München). Warszawa, 1967), forholder sig begge kritisk til Becks politik.

I bibliografien s. 269 omtaler forf. artikler af den polske Paris-ambassadør Łukasiewicz (der selvfølgelig handler om 1939 og ikke som anført om 1919) i en svært tilgængelig polsk avis – hans bidrag findes iøvrigt også i numrene 46, 50, 54 og 82. Łukasiewicz-materiale foreligger nu tillige på engelsk i hans erindringer, *Papers and Memoirs of J. Łukasiewicz: Diplomat in Paris 1936-39*, 1970 (ed. W. Jędrzejewicz).

KAY LUNDGREEN-NIELSEN

EBERHARD JÄCKEL: *Frankreich in Hitlers Europa. Die deutsche Frankreichspolitik im Zweiten Weltkrieg. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte. Band 14.* Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1966. 396 s. 28 DM.

HERMANN BÖHME: *Der deutsch-französische Waffenstillstand im Zweiten Weltkrieg. Erster Teil. Entstehung und Grundlagen des Waffenstillstandes von 1940. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte. Band 12.* Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1966. 464 s. 1 kort. 43 DM.

Med Eberhard Jäckels *Frankreich in Hitlers Europa* har Robert Arons *Histoire de Vichy* (Paris 1954) og Adrienne Hytiers *Two Years of French Foreign Policy 1940-42* (Paris 1958) fået deres tyske pendant, samtidig med at et væsentligt område indenfor forskningen af den nazistiske okkupationspolitik under anden verdenskrig nu er blevet inddæmmet. Der er tale om et gennemsolidt arbejde, baseret på et